

затребуваними вітчизняною юридичною наукою, їх праці перевидаються та отримують «друге дихання» у сучасних дослідженнях. Щоправда, це твердження більшою мірою стосується Є. В. Васьковського, який сьогодні отримує все більше визнання. Ім'я ж О. І. Загоровського поки що, на жаль, залишається у тіні.

Ковальський О. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права*

ЕКОНОМІКА ПРАВА ЯК НАПРЯМ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Сучасна теорія права більше не може претендувати на монополію в поясненні процесів функціонування правової системи. Про це свідчить як цілий комплекс дисертаційних досліджень, присвячених економізації та політизації діяльності держава та функціонування права, так і той факт, що економічна функція права сьогодні набуває особливої ваги, докорінно впливаючи як на правову політику, так і на нормотворчість, реалізацію та застосування права.

Зв'язок економіки та права є досить міцним та специфічним, що визначається, насамперед, характеристиками цих двох сфер. Можна погодитися з В. П. Малаховим у тому, що таке фундаментальне економічне поняття як власність, потрапивши до сфери юриспруденції, набуло якісно нових обрисів, пов'язаних, насамперед, з поступовим витісненням з цього феномену економічної складової з поступовим заміщенням її правом (Малахов В. П. Мифы современной общеправовой теории. 2013, с. 47-50). Між тим, взаємодія права та економіки цим не обмежується.

Незважаючи на брак системних досліджень не лише ціннісних аспектів, але й взагалі соціальних взаємодій правового та економічного порядків на теренах вітчизняної науки, ця тематика широко висвітлювалася та висвітлюється в європейських та американських правничих та економічних студіях. Більше того, аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що західна парадигма виробила навіть комплексну дослідницьку програму дослідження економічної зумовленості права та правової причинності економіки – Economics of Law – економіка права або економічний аналіз права.

Дійсно, класичний трюїзм, що право має відповідати сучасним соціальним, у тому числі, економічним реаліям, а економічні агенти, реалізуючи свою стратегічну та тактичну поведінку, мають діяти в рамках обмежень, які накладає право, сьогодні виглядає недостатнім для виявлення тих взаємодій, які зумовлюють інтеграцію та дезінтеграцію цих двох соціальних підсистем. Саме виходячи з цих позицій у середині минулого століття в США сформувався міждисциплінарний напрямок «економіка

права», або «економічний аналіз права», який часто називають одним з найуспішніших західних наукових проєктів у сфері юриспруденції.

За п'ятдесят років свого існування вона не змогла позбутися внутрішніх протиріч та неузгодженостей, що пов'язано, насамперед, з неоднорідністю методології, однак стала впливовим напрямом загальнотеоретичної та практичної юриспруденції. Як зазначає американський дослідник Н. Даксб'юрі, «сьогодні в економічному аналізі права існує багато розходжень. Спроба виявити, чим є цей напрямок, приречена на провал. Вона може бути позитивною і нормативною, неокласичною, інституціональною, австрійською – дисципліна навантажена надмірною кількістю конкуруючих методологій і підходів, які не завжди можна чітко ідентифікувати» (Duxbury N. *Patterns of American Jurisprudence*. 1995, p. 314).

Дійсно, єдиного визначення економіки права не існує, а те, що пропонується в чисельних статтях та монографіях з цієї проблематики, різняться як за методологічними аспектами, так і за широтою досліджуваних питань. У найбільш широкому сенсі економіка права – це дослідження права на основі принципів та методів економічної теорії (Бальсевич А. *Экономика права: предпосылки возникновения и история развития* // *Вопросы экономики*, 2008. № 12, с. 61). Такий підхід, утім, одразу породжує ряд запитань. По-перше, які сфери права можна досліджувати за допомогою методів економічної теорії? Наприклад, підхід чиказької школи «відрізняється широтою охоплення (майже вся правова система) та акцентуванням правового регулювання неринкової поведінки» (Познер Р. *Экономический анализ права*. 2004, с. XVIII). По-друге, сама економічна теорія є не менш плюралістичною та багатогранною, ніж юриспруденція: в рамках різних її шкіл та напрямів досліджуються різні питання та використовуються різні методології.

У відповідності до підходу, який розробляв Р. Познер, засновник чиказької школи економіки права, вона постає як використання методів неокласичної економічної теорії для аналізу права. Він впевнений, що «економічна наука є потужним інструментом аналізу широкого кола правових питань» (Познер Р. *Вказ. праця*. С. 3). Дослідник наполягає на тому, що економіка права має виходити з двох найбільш фундаментальних посилок. По-перше, люди, навіть приймаючи «неринкові» рішення, наприклад, обираючи швидкість руху автомобіля, проявляють свою раціональність та максимізують свою вигоду від того чи іншого рішення, враховуючи пов'язані з ними витрати. По-друге, норми права встановлюють свого роду ціни того чи іншого рішення людини. Зміна цін, тобто трансформація нормативної системи права, впливає на «кількість» діяльності, яку індивід готовий здійснювати. Таким чином, право розглядається як умовна форма досягнення ефективності (в економічному сенсі) людської поведінки.

Дослідники в сфері економіки права стверджують, що головна ідея цього напрямку полягає в тому, що правові норми мають імітувати ідеальний ринок, тобто розподіляти права та обов'язки таким чином, як би це зробив ринок по відношенню до власності (Воловик О. Економічний аналіз права: потенціал та проблеми використання у правових дослідженнях // Юридична Україна, 2012. № 10, с. 58). Ця теза може розумітися як така, що дозволяє оцінювати ефективність права як на рівні правової політики, так і на рівні реалізації конкретних правових нормативів.

Таким чином, розвиток вітчизняних економіко-правових досліджень потребує оновлення методології за рахунок міждисциплінарних розвідок, зокрема, на стику права з економікою. У цьому контексті економіка права як відгалуження юриспруденції та неокласичної економічної теорії дозволяє наблизитися до виявлення показника ефективності як одного з критеріїв оцінки правової системи взагалі, та особливо – законодавства і судової системи.

Бар'як А. С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права*

КРИТЕРІЙ ІЄРАРХІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ АКТІВ

Ієрархічність позитивного права є однією з його найбільш знакових характеристик, що визначає системність та співвідпорядкованість форм існування права у суспільстві. У сучасній загальнотеоретичній юриспруденції, коли мова заходить про ієрархію в праві, то найчастіше згадується ієрархія нормативно-правових актів як система їх юридичної сили, тобто певна теоретична модель, яка використовується для вирішення колізій у законодавстві.

Дійсно, ієрархічність побудови законодавства ні в кого не викликає сумнівів. При цьому в літературі зазначається, що принципом побудови такої ієрархії є принцип верховенства закону. Слід зазначити, що в рамках вітчизняної наукової традиції принцип верховенства закону мислиться як такий порядок організації нормативної структури права, коли вища юридична сила визнається за Конституцією України як Основним Законом, і всі закони та інші нормативно-правові акти приймаються з урахуванням положень Конституції України та не повинні їй суперечити. За принципом верховенства закону формується ієрархічна система правових актів, і він є фундаментальною основою режиму законності. При цьому під ієрархічністю також розуміють принцип побудови системи джерел права в межах правової системи, який зумовлюється змістом та обсягом повноважень суб'єктів правотворчості, що їх приймають, є вираженням різної юридичної сили окремих видів джерел права і пов'язаною з цим встановленою